

Тема. «А ми тую козацькую славу повік не забудем»

Пісні про звитяжну боротьбу козаків з турецько-татарськими нападниками. Образи історичних осіб, лицарів-оборонців рідної землі

Мета: ознайомити учнів із історичними піснями; розвивати навички аналізу поетичних творів; удосконалювати навички виразного читання. Поглибити й узагальнити знання про українське козацтво та Запорозьку Січ; формувати інтерес до історичного минулого нашої Батьківщини; виховувати почуття національної гордості та патріотизму.

Форма уроку: інтегрований урок

Обладнання: ноутбук, проектор, портрети українських гетьманів, добірка літератури з історії українського козацтва, історичні пісні.

Предметні компетентності: учні розуміють значення і функції пісні в житті українського народу; пригадують історичні відомості про часи, змальовані в піснях; вдумливо читають тексти, аналізують їх; визначають і пояснюють засоби художньої виразності в них; розповідають про національних героїв, яких змальовано в них; характеризують образи лицарів-оборонців рідної землі; прагнуть наслідувати їхні чесноти

Епіграф

*Тільки ворог, що сміється...
Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине, –
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чії ми*

діти.

Т. Г. Шевченко

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

1. Обговорення епіграфа

- Як ви розумієте вислів Т. Шевченка?
- Сформулюйте головну думку?

- Яку роль відіграє історична пісня в нашому житті? Обґрунтуйте свою відповідь.

III. Мотивація навчання

1. Бесіда

- Чому історичні пісні відносяться до героїчного епосу українського народу?
- Дайте визначення історичної пісні. Доведіть, що це ліро-епічний твір.
- Про які історичні події згадується у піснях?
- Про яких історичних героїв ви дізналися на минулих уроках? Розкажіть, чому люди склали про них пісні?
- Що б вам хотілося дізнатися на сьогоднішньому уроці?

IV. Вивчення нового матеріалу

Слово вчителя

В піснях і труд, і даль походу,

І жаль, і усміх, і любов,

І гнів великого народу,

І за народ пролита кров

Українська пісня – це історія нашого народу, невмирущість волелюбного духу народного, мрії та сподівання на краще майбутнє, що не покидають людину у найтяжчі хвилини її життя. Гортаючи сторінки історії України, не перестаєш дивуватися сміливості, витривалості мужніх українців, що переживали віки журби, принижень, страждань і вели звитяжну боротьбу проти татарських, турецьких поневолювачів, проти польської шляхти та московських посіпак. Славні лицарі, що стояли на чолі цієї боротьби, власним прикладом, героїзмом і мужністю вселяли незламну віру в серця людей. Свідченням народної любові й пошани до цих героїв є пісні, які склав народ про їхні героїчні вчинки.

І тому, діти, ми сьогодні проводимо незвичайний урок. Він присвячений нашим славним предкам-лицарям-козакам. Козацтво відігравало величезну роль у житті українського народу у встановленні нашої незалежної держави.

Історія свідчить, що люди ще в сиву давнину знали про нерозривний взаємозв'язок минулого, сучасного і майбутнього. Як це розуміти? А так, що все навколишнє – це наслідки минулих подій. А в тому, що відбувається зараз, народжується майбутнє.

- Діти, для чого, на вашу думку, ми повинні знати про минуле українського народу?
(Орієнтовні відповіді учнів)
- Щоб правильно орієнтуватися в житті, щоб бути освіченою людиною, треба знати минуле свого народу, його історію. У минулого

українського народу було неповторне і легендарне явище – Запорізька Січ.

- А що таке Запорізька Січ?
- Запорізька Січ – це один із тих світових історичних феноменів над якими замислювались і який намагаються зрозуміти і пояснити багато поколінь дослідників.

Учитель. Це про неї М. Гоголь писав: «Так ось, вона, Січ! Ось те гніздо, звідки вилітають усі ті, горді і дужі, як леви! Ось звідки розливається воля і козацтво на всю Україну!». А ми з вами живемо на цій славіній землі і повинні знати про славні діла своїх запорожців. Ось чому і проводимо сьогодні урок на тему «А ми ту козацьку славу повік не забудем».

Давайте згадаємо тих лицарів чесних, які колись на світі бенкетували, яничар різали, татарву та ляхів, як пацюків, ганяли, шаблями ворогів змітали.

Запорозьких козаків – «святих лицарів», «захисників вітчизни» - оспівав український народ у своїх піснях, думах, легендах, художніх творах. Саме народ створив образи мужніх, благородних і сильних духом героїв, які заради свободи і незалежності країни готові йти на смерть. Про це розповідають нам народні думи та історичні пісні.

Найдавніші історичні пісні змальовують складний період в історії України – звияжну боротьбу козаків із турецько-татарськими ордами в XV-XVI ст., страшне спустошення українських земель, насильство. Одна з найвідоміших пісень цього періоду – «Зажурилась Україна», вона закликає всіх – від козака до бурлаки – дати дружну відсіч нападникам, провчити їх. Хоч і йдеться в цій пісні про трагічні події, проте в ній звучать завзяття й оптимізм із нотами гумору.

Прослуховування пісні «Зажурилась Україна»

- **Який мотив цієї пісні?**
- **Чому звучить сум?**

(Орієнтовні відповіді учнів)

Щорічно турки забирали в неволю тисячі українців, які зазнавали нелюдських страждань: їх жорстоко били, змушували тяжко працювати, продавали в рабство, розлучали дітей з батьками, з сестрами, з братами. Щоб запобігти втечам, їх таврували на обличчі або калічили: відрізали вуха, виривали ніздрі; на ніч полонених замикали в хліві, як худобу.

Особливих знущань зазнавали невільники, які чинили опір поневолювачам. Їх брали гребцями на галери. Кайданами сковувались і руки, і ноги. Того, хто не міг працювати на повну силу, наглядачі били по голому тілу мокрим ремнем.

Учитель. Так, ця пісня є своєрідним відгуком на спустошення України ординцями. Є декілька варіантів пісні «Зажурилась Україна». Прочитайте у вашому підручнику ще один.

Робота з текстом пісні «Зажурилась Україна»

«Зажурилась Україна»

- Тема. Показ страждань українського народу від нападів турецько-татарських орд.
- Ідея: заклик до мирного населення єднатися з козацьким військом для захисту рідних земель.
- Основна думка: лише одностайні дії всього народу можуть врятувати країну від зруйнування.

Опрацювання змісту твору у формі бесіди

- Які часи зображені в пісні?
- Яких страждань зазнала Україна?(Витоптала орда кіньми...)
- Як козаки збиралися до бою з ворогом? Чи були вони впевнені у своїй перемозі?
- Як розуміти закінчення твору?
- Які художні засоби використано? (Метафори: «Зажурилась Україна», «слава не пропала». Риторичні оклики: «Дамо тому стиха лиха Та вражому турку!»)...

Учитель. *Назавжди в пам'яті народній образ Івана Сірка*

Іван Сірко

Життя цієї людини оповите легендами. Іван Дмитрович Сірко (близько 1610 – 1680), славетний кошовий отаман Запорозької Січі уособлював, мабуть, як ніхто з когорти визначних українських полководців XVII століття, лицарську вдачу. Військовий і політичний український діяч, до самої смерті, обирався січовиками кошовим отаманом, тому й цілком справедливо вважався найуспішнішим оборонцем українського народу. Найбільших лаврів він здобув у боротьбі з турками і кримськими татарами. Прискіпливо підраховував кількість перемог Сірка (за жодної поразки їх набралось 55!) визначний дослідник Запорозької Січі Дмитро Яворницький.

Учень. Серед визначних вождів козацтва найяскравішою постаттю був Іван Сірко. 22 рази козаки обирали його кошовим отаманом. Протягом 22 років боровся проти турків і татар. За своє військове життя І. Сірко брав участь у 55 битвах і завжди, за винятком однієї битви, виходив переможцем. Для рідної землі І. Сірко був гідним оборонцем і захисником.

Учитель. Через усі випробування історії невмирущий дух козацької вольності і слави збережений у пам'яті народу, його легендах. Згадаймо легенди про козаків.

Учень. Одна легенда розповідає, що І. Сірко народився із зубами. І коли його проносили біля столу, він схопив пиріжок і з'їв. У народі прокотилася чутка: такий гризтиме ворогів, як Сірко. Прізвисько закріпилося за хлопчиком, потім стало іменем відважного козака.

Учень. Друга легенда розповідає, що Сірко перемагає не тільки людей, а й чорта, який хлюпався у воді. Чорт тільки брикнув ногами, коли кошовий луснув його з пістоля.

Учитель. А тепер послухайте пісню «**Та, ой, як крикнув же та козак Сірко**»

<https://youtu.be/mE679rg4K7M>

Бесіда з учнями.

- Що сказано про Сірка? (Має хороші організаторські здібності).

Учитель. Так, дійсно, Сірко – Прекрасний організатор. Саме таким, за уявленням народу, має бути справжній лицар.

Визначити тему, ідею, основну думку пісні, художні засоби і записати в зошит (самостійно)

Учитель. Українські козаки були славні не лише бойовими ділами, мужністю, відвагою, непокірністю. Нескорені вони були навіть в смертний час.

Легендарний Морозенко

Учні розповідають хто він, Морозенко

Звучить пісня «Ой Морозе, Морозенку»

<https://youtu.be/ceZ5upJ6vDY>

Учитель. Поділіть пісню «Ой Морозе, Морозенку» на сюжетні елементи – експозицію, зав’язку, розвиток подій, кульмінацію й розв’язку.

Висновок. У пісні «Ой Морозе, Морозенку» відобразились усвідомлення народом своєї сили, віра в неминучу перемогу над ворогом. Ясність мети робить навіть смерть героя утвердженням справедливості боротьби проти ворога.

V. Підсумок уроку.

В історії кожного народу є періоди, якими гордяться всі наступні покоління. В історії України «золотою добою» був період козацтва і «лицарське ядро» - Запорозька Січ. Ми живемо в такий час, коли відроджуються козацько-лицарські традиції. На даний час прийнятий закон про державну підтримку українського козацтва.

Прийнята програма «Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України, яка передбачає реалізацію трьох компонентів:

1. Вивчення дітьми історії українського козацтва.
2. Вивчення національної культури.
3. Вивчення військової майстерності козаків

Сьогодні на уроці звучали пісні про народних героїв-козаків, отаманів війська козацького. Я думаю, що сьогоднішній урок дав нам ще одну краплину знань про славних запорожців. А щоб більше знати про них, треба більше читати.

А слова Д. Павличка нехай звучать для всіх нас як наказ:

Чи ти галичанин

Чи ти полинян,

Чи син гайдамацького степу,

На шапку візьми, Володимирів знак,

А в серце – Сірка та Мазепу

VI. Домашнє завдання

Ідейно-художній аналіз пісні «Ой Морозе, Морозенку», Скласти інформаційне гроно щодо характеристики образу Морозенка, посилаючись на текст пісні